

"Minerallerin dichotomique yolla tayini" hakkında

R. AKINCI, P.BRESSON'dan tercüme ederek << Maden >> in 9-10 ve 11-12. nci sayılarında yayınlandığı ve Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyetine ayrıca broşür halinde bastırıldığı <<Minerallerin dichotomique yolla tayini>> isimli eserle, dilimizde maalesef pek kıt olan Mineraloji literatürüne hiç şüphe yok ki bir hizmette bulunmuş sayılabilir. Bu itibarla bizim burdaki tenkidimiz tercümandan ziyade müellife yöneltilmiştir.

Eserin başlangıç notunda şöyle deniliyor:

<< Tanıdığımız mineraloji eserleri dokümantasyon için gayet iyidirler, fakat etüd için fena sıralandıklarını zannediyoruz.

<< Hakikatte bu eserler eşit olarak iki kısımdan mürekkeptir: Birincisi minerallerin özellikleri ile meşgul olur ve bu özellikleri tayin ve takdir yollarını arar; ikincisi mineral cinslerini tarif ve tavsif eder; bu usul tanınan bir mineralin etüdü istendiği takdirde mükemmeldir.>>

<< Yalnız bilinmeyen bir mineralle karşılaşınca-ki bu çok vakit vâkidir mineralin adını bulmak için yapılacak tecrübe ve aramalara kat'î bir şekil vermek için elde hiçbir metod bulunmaz. >>

Filhakika mineraloji öğretim kitapları (<<Lehrbuch>>) BRESSON'un izah ettiği şekilde tertiplenmiştir. Esasen bir öğretim veya dokümantasyon kitabı için başka bir tertip maksada uyamaz. Fakat bu kitaplardan maada, muhtelif dillerde zaman zaman yayınlanmış, minerallerin sırf tayinleri için tertiplenmiş eserler de mevcuttur ki, bittabî herbiri esaslı metodlara istinad etmektedir. İşte bu nevi eserlerin Fransız dilinde kıtlığı BRESSON'a yukarıdaki cümleleri yazdırmış olsa gerek.

On küsur senedenberi her fırsatta kullandığımız ve biltecrübe mümasil eserlere nisbetle iyi taraflarını tesbit etmiş bulunduğumuz

Tabellen zur Bestimmung von Mineralien (mit 7 Tafeln)

isimli eserin müellifleri A. RITTMANN ve O. GRUETTER eserlerinin önsözünde, minerallerin tayini için şimdiye kadar kullanılan eserlerin

umumiyetle ya sertlik, çizgi, özgül ağırlık, renk v.s. gibi küçük mineral tanelerinde tesbiti hayli müşkül makroskopik özelliklere göre, yahut ta, silikatlarda tatbiki ekseri gayrimümkün pirognostik ve mikroşimik usullere göre tertiplenmiş, optik metodların ise ihmale uğramış olduğunu anlatır-

lar. Bu bilginlerin vücuda getirmiş oldukları eserin benzerlerine nisbetle üstünlüğü, minerallerin tayini için bütün bu usulleri mezcetmesi ve tıpkı botanik tabelalarında olduğu gibi, mineralleri gruplara ayırdıktan sonra dihotomik yolla tayinleri cihetine gidilmesi neticesidir.

BRESSON'un tabelasında işlenmiş en mühim iki hata, optik özelliklerin kullanılmamış olması ve aranılan mineralin evvelâ bir grupta tesbit edilmemesi keyfiyettir. Optik metodlar kullanılmayınca bilhassa saydam minerallerin tayininde kimyasal usullerin tatbiki zarurî oluyor ki, silikatların büyük ekseriyetinde bu gayet zor ve pratik bakımdan gayri kabili tatbiktir. Tayini icabeden mineralin evvelâ bir grupta tesbit edilmeyişi ise, tayin işini genel olarak pek fazla uzatan gayet mühim bir mahzurdur. Bize öyle geliyor ki BRESSON, RITTMANN'la GRUETTER' in eserinden haberdar olmuş olsaydı tabelasını şimdiki şeklinde tertiplemezdi.

BRESSON'un tabelasının birçok yerinde minerallerin en mühim özelliği sertlikleri kabul edilmiş olup, bunların tırnakla, çelik v.s. ile çizilip çizilememeleri hususu tayinlerinde esas rolü oynamaktadır. Gerçi sertliğin tesbiti kristal düzlemlerinde hem basit, hem de çabuk bir ameliyedir, fakat tayini icabeden mineral ekseriyetle agrega halinde bulunur ve bu takdirde yapılan sertlik tayini genel olarak çok düşük kıymetler verir. Bazan da bunun aksine, gayet kesif mineral agregalarına rastlanır; bunların sertliği, mukavemetleri neticesi, kristallerine nisbetle daha yüksek olarak bulunur. Havanın tesiri altında kalmış mineral parçalarında da sertlik tayini hiç doğru netice vermez. Görülüyor ki, basit olduğu mülâhazası ile BRESSON tabelasında önemli yer verilen minerallerin sertlik özelliği, bu tabelaya göre tayin yapanı bazan yarı yolda bırakacak veya yanlış sonuca vardıracağıdır.

R. AKINCI tercümesinin başında yazmış olduğu önsözde, bunun, jeolog, mühendis, kimyager, prospektör, madenci, öğrenci gibi her aydın meslektaşın bu eseri elinde bir kılavuz olarak kullanabileceği kanaatini izhar ediyor. Biz ise biltecrübe, bu kadar iyimser olunmaması icabettiği kanatindeyiz. Tabelâ kısmından evvel esere birçok faydalı notlar konmuş olduğu halde, bilhassa kimyasal işlemlerin (kimyasal ve pirognostik) nasıl yapılacağı, bu hususta sık sık rastlanılan zorlukların nasıl yenileceği izah olunmamıştır. Teferruata girmek pek fazla yer alacağından şunu söylemekle yetinelim ki, birçok noktalarda bu bakımdan hataya düşmemek, yukarıda AKINCI'nın saydığı meslektaşlardan ancak kimyager olanlara nasip olabilir.

Bu izahlarımızla BRESSON tabelasının pratik kıymeti hakkında bir fikir vermiş olduğumuzu sanıyoruz. Son olarak, bunu kullanacak olanlara tavsiyemiz fevkalâde müteyakkiz olmaları ve bir minerali tayin ettikten sonra, bunun özelliklerini muhakkak bir mineraloji ders kitabından okuyarak, bunların eldeki numuneye uyup uymadığını karşılaştırmalarıdır.

Orhan BAYRAMGİL